

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת מקץ, תשס"ז
מספר 683מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

ההתנהגות המוזרה של יוסף כדוגמא מאלפת של תכנון מדוקדק

ההתנהגות המוזרה של יוסף כלפי אָחיו הבאים מצרימה לשבור אוכל, עוררה תמיהה בקרב אנשי תורה ומחשבה ופרשנים במשך דורות רבים. התגובה הראשונה שלו לבואם היא התנכרות. הדרישה התקיפה שיביאו אליו את בנימין (שבוודאי תגרום צער רב לאביו), והפקודה לשים את גביעו באמתחתו של בנימין החף לגמרי מפשע, שבוודאי תגרום כאב לב גדול לאחיו מאב ואם, דורשות בירור יסודי. לבד מזה הוצעו כמה הצעות לענות על השאלה מדוע יוסף לא עשה שום מאמץ ליצור קשר עם אביו ולהודיע לו שהוא חי וקיים ומצליח. ננסה לענות על שאלות אלו על ידי בדיקה יסודית של העובדות עצמן.

כיצד תיאר לעצמו יוסף את אָחיו כשהורד מצרימה? כל שידע עליהם הוא ששנאו אותו, היו מוכנים להשליך אותו לבור, למכור אותו לעבדות ואולי אפילו להרוג אותו. הוא ידע שהם בני יעקב, נכדי יצחק וצאצאי אברהם אבינו. אבל כמה מן הצאצאים האלה נדחו מהבחירה – ישמעאל וצאצאיו ועשו וצאצאיו. יוסף הצדיק היה קרוב מאוד לאביו וכנראה ידע בפירוט על הבטחתו של הקב"ה לאברהם בדבר התפקיד ההיסטורי המיועד לצאצאיו. אבל ההבטחה לא פְּוונה לשני ילדיו של יצחק אלא ליעקב בלבד. יוסף חשב שאולי גם אצל בני יעקב עתיד לחול פיצול דומה; בני רחל ייבחרו להמשיך את השושלת, ובהם יתקיים הייעוד, ובני לאה יידחו וילכו לדרכם. לכן כשהאחים אינם מכירים את יוסף בבואם מצרימה, ניתנת לו הזדמנות יוצאת מן הכלל להציל את אחיו בנימין מידיהם ולהתאחד עמו כממשיכי יעקב. ככל הנראה, יוסף לא האמין שאביו עודנו בחיים לאחר ההלם הנורא שבוודאי תקף אותו כששמע שבנו האהוב נעלם. העובדה שאָחיו דיברו על אביהם נתפסה בעיניו רק כאמתלה לעורר את רחמיו. נזכיר שבהמשך, כשיוסף מחליט להתוודע לאָחיו אחרי הנאום הדרמטי של יהודה הוא שואל אותם בפירוש: "אני יוסף, העוד אבי חי?" (מה:ג).

כדי לממש את תכניתו, יוסף תובע מהאחים להוכיח את אמתות סיפורם ודורש מהם להביא אליו את בנימין. בגלל הרעב הקשה האחים היו מוכרחים להיענות לדרישתו. מכאן אפשר להציע תשובה אחרת לשאלה מדוע לא עשה יוסף מאמצים ליצור קשר עם אביו: ראשית, הוא היה משוכנע שאיננו בחיים. שנית – הדרך היחידה להגיע לאביו הייתה באמצעות אָחיו, שבהם לא היה לו שום אמון.

על המפגש בין יוסף ובנימין יש הערה מאירת עיניים במדרשי "ספר הישר" (מובא גם כן בילקוט עם לוּעז).* בתורה מרומז שבסעודה החגיגית שערך יוסף לכבוד אָחיו הוא ניהל שיחות סודיות עם בנימין אחיו. "ספר הישר" מסביר שיוסף ניצל את ההזדמנות לגלות את זהותו לבנימין והודיע לו על תכניתו:

ויאמר אליו יוסף אני הוא יוסף אחיך אך אל תגלה את הדבר הזה אל אחיך. הנני שולח אותך אתם וילכו וציוותי להשיב אתכם העירה ולקחתך מאתם. והיה אם יתנו את נפשם ... עליך, אז ידעתי כי נחמו על אשר עשו לי ונודעתי אליהם. ואם יעזבוך – ולקחתי אותך וישבת איתי ושלחתי אותם וילכו להם ולא אוודע אליהם. כיוון שעל פי מדרש התכנית הייתה ידועה לבנימין, הוא לא סבל מעגמת נפש כשגילו את הגביע באמתחתו. הכול יודעים שכאשר האחים עמדו בפני הניסיון הגדול שהכין להם יוסף, הצליח יהודה בנאומו המאלף להפגין מסירות נפש עצומה, שהראתה בעליל שהוא וכל אָחיו שבו בתשובה שלמה, וכי הם ראויים להיכלל בהבטחת הקב"ה לאברהם. נאום זה הביא לאיחוד מחדש של המשפחה וסוף לתרעומת של יוסף כלפי אָחיו.

* אני אסיר תודה לרב דוד כרמל נ"י, שהפנה את תשומת לבי להערה זו.

כעבור זמן, אחרי פטירת אביהם, הביע יוסף הצדיק את אמונתו הכבירה בהשגחתו של בורא העולם:
”ואתם חשבתם עלי רעה – א-להים חשבה לטובה, למען עשה כיום הזה להחיות עם רב” (בר’ נ: יט-כ).

פרופ' יחיאל דומב
המחלקה לפסיקה

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע